

Open monumentendag 2012

Thema: Groen van Toen

Zaterdag en zondag
8 en 9 september
van 11.00 - 17.00 uur

Inhoudsopgave

Inleiding	3
Monnickendam	4
Broek in Waterland	12
Zuiderwoude	16
IJpendam	19
Marken	20
Watergang	23

Colofon

Tekst: gemeente Waterland, Marker museum,
vereniging Oud Monnickendam / Stichting
Promotie Waterland
Redactie: Taakgroep Communicatie

Ontwerp en productie: LassooyDesign BNO
Fotografie: gemeente Waterland

Beste monumentenliefhebber,

Het landelijke thema van Open Monumentendag is dit jaar ‘Groen van Toen’. Hiermee staan we stil bij de betekenis van het groen in onze omgeving, ook in relatie tot de stenen monumenten. De parken, tuinen, boerenerven, monumentale bomen en begraafplaatsen, maar ook opvallende landschapselementen zoals terpen en dijken staan in de spotlights. Kortom, allemaal ‘groene’ monumenten.

Hoewel de naam Waterland vooral associaties oproept met de kleur blauw, is de gemeente ontzettend rijk aan groen. De gemeente Waterland heeft onder meer prachtige weilanden, dijken en terpen. Het is een klassiek plaatje van Holland dat al eeuwen waardering en bewondering oproept.

In deze uitgave vindt u een toelichting op onze ‘groene’ monumenten. We hopen dat u in de gelegenheid bent een aantal van deze prachtige iconen te bezoeken. Er zijn tal van monumenten open in Monnickendam, Marken, Broek in Waterland, Watergang, Ipendam en Zuiderwoude.

Ik wens u een bijzonder fijn(e) dag/weekend toe.

Patrick Kools,
wethouder Monumentenzorg

Toegankelijk

1. De Zarken 2
2. Kerkstraat 15
3. Kerkstraat 54
4. Zuideinde 2
5. Havenstraat 1
6. Noordeinde 2
7. Noordeinde 5
8. Noordeinde 11
9. Noordeinde 19

Te bezichtigen

- A. De Vesting
- B. Begraafplaats
- C. De Zarken 4
- D. De Zarken 23-25
- E. Kerkstraat 12
- F. Kerkstraat 33
- G. Weezenland 16
- H. Middendamsluis
- I. Fluwelen Burgwal 7
- J. Fluwelen Burgwal 13
- K. Noordeinde 21
- L. Joodse Begraafplaats

Monnickendam

Monnickendam is ontstaan in de eerste helft van de 13e eeuw. In de eerste helft van de 14e eeuw groeide de nederzetting snel. In 1356 krijgt Monnickendam het stadsrecht en in de periode tot het begin van de 15e eeuw wordt de stad mogelijk een aantal malen uitgebreid. Het vrouwenklooster Mariengaarde ligt in elk geval aan het begin van de 15e eeuw ook binnen de stad. Naast dit klooster wordt in 1406 begonnen met de bouw van de Nicolaaskerk.

De bloei van Monnickendam drijft op de toenemende handel en scheepvaart met voornamelijk Scandinavië en de Oostzee. Pas vanaf de tweede helft van de 15e eeuw neemt de voorspoed van Monnickendam af: er moeten meer lasten worden afgedragen aan het grafelijk gezag en rond 1500 wordt de stad een aantal malen getroffen door brand en pest. De versterking van de stad, deels in de vorm van muurwerk en deels in de vorm van wallen, wordt in 1575 vernieuwd met vier poorten en vier bastions. Ook worden de stedelijke voorzieningen verbeterd en de stad verfraaid maar dit alles kan een periode van neergang na 1650 niet worden voorkomen. De belangrijkste oorzaak hiervan is de verandering van de handelsstromen in het economische netwerk waarvan Monnickendam (en de overige Zuiderzee-steden) deel uitmaakten.

De ruimtelijke ontwikkeling van Monnickendam vanaf het midden van de 16e eeuw is te volgen met behulp van historisch kaartmateriaal. Op de kaarten van onder andere Jacob van Deventer (ca. 1560), Boxhorn (1632) en De Wit (1680) is duidelijk te zien hoe de verdedigingswerken van de stad zich ontwikkelen en hoe de bebouwing van de stad zich uitbreidt. De binnenstad van Monnickendam is in 1970 door het rijk aangewezen als beschermd stadsgezicht.

GM – Gemeentelijk monument

RM – Rijksmonument

PM – Provinciaal monument

B **Weezenland 16, Het Weeshuis (RM) - Te bezichtigen**

Oorspronkelijk gebouwd als pesthuis in 1454 op een stuk land dat buiten de stad lag. Het pand is in 1638 omgebouwd tot weeshuis van de Hervormde kerkgemeenschap en heeft tot 1970 als zodanig dienst gedaan. In 1970 is het pand in gebruik genomen als verenigingsgebouw en sinds 2000 in gebruik als dagbesteding c.q. theehuis van stichting Philidelphia.

C **De Zarken 4, De Nieuwe Doelen (RM) - Te bezichtigen**

Hier ziet u de voormalige stadsherberg/logement (1743) van de stadsschutterij. Het diende als ambtswoning voor de burgemeester (1938) en als kantoor van de technische dienst van de gemeente Monnickendam (1971). Sinds de gemeentelijke herindeling in 1991 is het een particulier woonhuis geworden. Bovenin de gevel is het wapen van Monnickendam (een monnik met een knots) te zien.

D **De Zarken 23 en 25, Het Waterlandshuis (RM) - Te bezichtigen**

Deze dubbele woning uit ca. 1600 huisde ondermeer een pastorie. In 1714 werden de panden samengevoegd en vestigde in 1831 het Hoogheemraadschap Waterland zijn kantoor in de panden. In 1908 zijn de panden grondig gerestaureerd, waarbij de gevels weer in renaissancestijl werden teruggebracht. Sinds 1987 is het een kantoor/woonhuis.

E **Kerkstraat 12, Woonhuis (GM) - Te bezichtigen**

Woonhuis uit circa 1693. Tijdens de tweede wereldoorlog werd de toenmalig groentewinkel, van de familie Hordijk, gebruikt als onderduik adres. Hiervan getuigt de gevelsteen: moed - Leo Hordijk - trouw 1943-1945 'voor moffenkracht en mensenjacht vonden hier vijf een schuilverblijf'. Drie grote en twee kleine Davidssterren herinneren aan een joods gezin en een joodse inwonster die ondergedoken waren in de groentewinkel en veilig de oorlog doorkwamen. Het pand dient tegenwoordig als woonhuis.

F**Kerkstraat 33, De Vriendschap (RM) - Te bezichtigen**

Oudemannen- en vrouwenhuis van de Hervormde Diaconie uit 1856. Het pand werd in 1974 als rusthuis gesloten in verband met de bouw van het nieuwe bejaardencentrum Swaensborch. Het gebouw werd vervolgens een gezinsvervangend huis, daarna asielzoekerscentrum (1994-2002) en in 2010 is het gebouw gesplitst in drie woonhuizen.

3**Kerkstraat 54, Woonhuis (RM) - Toegankelijk**

Laatgotisch woonhuis met in- en uitgezwenkte klokgevel en top- en zijpilasters uit circa 1600. Van 1773 tot 1950 een grutterswinkel. Tegenover dit huis, boven de steeg waar ooit de graanmalerij stond, is onlangs de gevelsteen 'De Rosmolen' geplaatst.

Zondag open van 11.00 - 17.00 uur

5**Havenstraat 1, De Koperen Vis (GM) - Toegankelijk**

Vanaf 1785 werd dit oorspronkelijk woonhuis gebruikt als synagoge. Het gebouw werd in 1894 herbouwd. In de linkerzijgevel van het pand is een gevelsteen geplaatst met de tekst 'De eerste steen gelegd door A.E. Leuw Donderdag 3 Siwan 7 juni 5654'. De voorzijde van het gebouw diende als koosjere slagerij. De achterzijde diende als synagoge, die tot 1934 in gebruik was. Nu is er een café-restaurant gevestigd.

Zaterdag en zondag open van 11.00 - 17.00 uur

2**Kerkstraat 15, Woonhuis/winkel (RM) - Toegankelijk**

Huis met weinig voorkomende in- en uitgezwenkte trapgevel uit circa 1600. Het houtsnijwerk met jaartal 1979 staat boven de deur van deze voormalige banketbakkerij, waar al in 1898 taartjes werden verkocht.

Zaterdag en zondag open van 11.00 - 17.00 uur

G **Begraafplaats bij de St. Nicolaaskerk - Te bezichtigen**

Op de algemene begraafplaats achter de Grote Kerk heeft in de 14e eeuw het klooster Mariengaarde gestaan. Na de Reformatie werd het klooster gesloopt (ca. 1580) en krijgt het de bestemming 'oudemannenhuus'. Rond 1830 was het verboden om overledenen in de kerk te begraven en werd er een begraafplaats aangelegd. De structuur van het kerkhof volgt nog de lijnen van de tuinpaden van het oudemannenhuus. Enkele jaren geleden werd het baarhuisje gerestaureerd. Hierin werden in de vorige eeuw tijdelijk de doden opgebaard.

8 **Noordeinde 11, Woonhuis (RM) - Toegankelijk**

Woning met klokgevel uit 1681. Eén van de rijkst gedecoreerde gevels van Monnickendam, met festoenen langs de hals, jaartalsteen met twee putti's (kinderkopjes), guirlandes onder de ramen en een ossenoog (oeil-de-boeuf) als zolderraampje.

Zondag open van 11.00 - 17.00 uur

1 **De Zarken 2, De Grote of St. Nicolaaskerk (RM) - Toegankelijk**

Dit is het grootste monument van Monnickendam. De drie beukige laatgotische hallenkerk is 70 meter lang en 11 meter breed en heeft een houten tongewelf en een toren van 55 meter hoog. De kerk is in verschillende fasen gebouwd, waarvan de eerste fase is gestart in 1406. De gotische stijl is in iedere fase consequent toegepast. Boven de rechter toegangsdeur zit de oudste gevelsteen van de stad in gotisch schrift. Tijdens de Reformatie kwam de kerk in 1572 in handen van de protestanten. De kosterij werd gebouwd in 1626 en is opgetrokken in neo-rennaissance stijl. Tot het interieur behoren een achzijdig gotisch doopvont (15e eeuw), een eikenhouten koorhek met vroeger renaissance-vormen (ca. 1562), een uit Winschoten afkomstige preekstoel (1695), een predikantenbord (1853) en een tweeklaviersorgel (ca. 1780).

Zaterdag open van 11.00 - 16.00 uur en zondag van 13.00 - 16.00 uur

A De Vesting (RM) - Te bezichtigen

Hier loopt u over de oude vestingwal van Monnickendam. In 1356 als Monnickendam stadsrechten krijgt, wordt de nederzetting omgeven door een aarden wal of stenen muur en een gracht. Om de stad beter te beschermen tegen de stijgende vuurkracht worden brede aarden wallen aangelegd tegen de bestaande muren. De versterking van de stad wordt vanaf 1575 vernieuwd met vier poorten en vier bastions. Van de 15e eeuwse stadsmuur is nu alleen nog een restant aanwezig op de hoek van de Niesenoortsburgwal / Zuideinde.

I Fluwelen Burgwal 7, Het Chirurgijnshuis (RM) - Te bezichtigen

Voormalig Chirurgijnshuis uit 1632. Hier woonden in de loop der jaren zes stadschirurgijns. Het kopje in de gevel stelt Bachus voor, de god van de wijn. Het pand werd in 1905 een timmerbedrijf en sinds 1988 is het een woonhuis. Het met gotische acanthus motieven beschilderde plafond is geheel gerestaureerd. Een deel van deze beschildering is te zien boven de voordeur.

6 Noordeinde 2, De Speeltoren (RM) - Toegankelijk (via museum)

Het is niet bekend waartoe de 33 meter hoge speeltoren (ca. 1500) oorspronkelijk diende. In 1592 werd de houten spits op de toren geplaatst en met lood bekleed. Het carillon uit 1596 met 15 klokken is het oudste bespeelbare beiaard ter wereld! In de 16e eeuw konden de klokken na het gieten niet stemmen. Dit werd pas mogelijk in het begin van de 17e eeuw. Monnickendam had toen geen geld om de klokken om te smelten en zodoende heeft Monnickendam het oudste bespeelbare carillon ter wereld. Ieder heel uur bazuïnt de Faam (engel) het nieuws uit Monnickendam en houden de ruiters een lanzengevecht. Dat symboliseert de strijd van de Watergeuzen tegen de Spanjaarden. Rondom de speeltoren is een nieuw museum gebouwd. In het museum kan het eeuwenoude carillon van de speeltoren worden bekeken.

Zaterdag en zondag open van 11.00 - 17.00 uur

J **Fluwelen Burgwal 13, In de Hoop (RM) - Te bezichtigen**

Dit historisch pand uit 1631 was in de 19e eeuw een café dat door drie vrijgezelle dames werd bestierd. Na het overlijden van één van de dames bleven er nog twee dames als eigenaar over. In de volksmond (en oudere Monnickendammers weten dat nog wel) werd dit café 'De drie sneetjes' en later 'De twee sneetjes' genoemd. Hoe zou deze bijnaam tot stand gekomen zijn?

H **Middelendam, Middendamsluis (RM) - Te bezichtigen**

Een eerste houten sluis uit 1425 werd in 1620 in steen vervangen (gerenoveerd 1969). Midden 18e eeuw verrees het bijbehorende sluiswachtershuis. Gedurende het vaarseizoen tussen 10.00 en 17.00 uur geopend door getrainde vrijwilligers van Stichting Promotie Waterland.

9 **Noordeinde 19, De R.K. Parochiekerk (RM) - Toegankelijk**

Deze eenvoudige driebeukige neogotische kerk verrees in 1898-1900 naar de plannen van J.H. Tonnaer (leerling van Cuypers). De kerk heeft stenen gewelven en in het koor bevinden zich schilderijen. De fraaie gebrandschilderde ramen zijn gemaakt door leden van de beroemde glasschilderfamilie Nicolas.

Zaterdag en zondag open van 11.00 - 16.00 uur

L **Niesenoortsburgwal, Joodse begraafplaats - Te bezichtigen**

De Joodse begraafplaats van Monnickendam ligt aan het Zuideinde. De begraafplaats werd in 1677 toegewezen aan Joodse inwoners van Monnickendam en werd tot 1942 gebruikt. Op de begraafplaats staan nog 36 grafstenen, met zwarte letters, waarvan de oudste dateert uit 1865.

K**Noordeinde 21, Het Klooster (RM) - Te bezichtigen**

Dit forse herenhuis is ontstaan in 1741 door de samentrekking van twee bestaande tweelaagse panden. Boven aan de gevel is een bruinvis te zien (de eigenaren heetten Bruijn en Visscher) en links en rechts zeeptonnetjes. Van 1898 tot 1968 bewoonden zusters Ursulinen het pand en in 1985 is het verbouwd tot appartementen. Het interieur bevat nog stucwerk in Lodewijk XIV-stijl.

4**Zuideinde 2, VVV-kantoor (RM) - Toegankelijk**

Hier vindt u het oorspronkelijke brug- en sluiswachterhuis en tolhuis (Accynshuys), met klokgevel uit de 18e eeuw. In de kelder vindt u nog de waterput, van waaruit de handelsschepen die op de Oostzee voeren nog voor het laatst vers drinkwater konden verkrijgen voor zij de lange zeereis vanuit de Zuiderzee aanvingen. In 2011 is het een VVV-agentschap geworden.

Zaterdag en zondag open van 11.00 - 17.00 uur

7**Noordeinde 5, Het oude Stadhuis (RM) - Toegankelijk**

Het voormalige herenhuis in rococo – of Lodewijk XV-stijl werd in 1746 (zie jaartal in Romeinse cijfers boven de deur) in opdracht van Albert Timmerman gebouwd. Albert Timmerman was een koopman en regent uit Monnickendam. In 1814 kwam het pand in handen van de gemeente Monnickendam die het als raadhuis in gebruik nam. Rond die tijd is als blikvanger het 17e eeuwse beeld van een monnik, afkomstig van het oude stadhuis, bovenop de geveltop geplaatst. Bijzonderheden zijn er in dit pand volop: de grote achterzaal (nu trouwzaal) is bekleed met goudleerbehangsel, de eikenhouten voordeur met in het houtsnijwerk het hoofd van Minerva en de trapleuningen van twee slangen die de wijsheid van bestuur voorstellen. Bijzonder is verder de ovaal slingerende eikenhouten trap die loopt van het souterrain tot de kap. Tegenwoordig zijn er kantoren in het pand gevestigd.

Zaterdag open van 11.00 - 17.00 uur

Toegankelijk

1. Kerkplein 13
2. Roomeinde 22-24
3. Roomeinde 45
4. De Erven 16
5. Laan 26-28

Te bezichtigen

- A. Havenrak
- B. Eilandweg 3

Broek in Waterland

De oudste vermelding van Broek in Waterland dateert van de 13e eeuw. Bebouwing kwam tot stand langs de veenstromen de Eng en de Leed. Deze stromen verbonden het vroegere Noordmeer met het Broeker- en het Belmermeer. Het dorp werd in 1573 grotendeels verwoest door Spaanse troepen. De eerste helft van de 17e eeuw is een periode van welvaart voor Broek. Handel, zeevaart en haringvisserij zijn de belangrijkste bronnen van inkomsten. Na 1650 wordt de aandacht gericht op veeteelt in de nabijgelegen drooggemalen meren. Broek in Waterland had sterk te lijden onder de veepest van 1716 en in mindere mate ook van de overstromingen in 1825 en 1916.

Broek in Waterland wordt in de 18e eeuw een woonplaats voor vermogende burgers, voor een deel zijn dat Amsterdamse kooplieden. Bij hun huizen worden geometrische tuinen aangelegd, vanaf 1800 komen ook de landschapstuinen in zwang. Broek in Waterland is in 1971 door het rijk aangewezen als beschermd dorpsgezicht.

A **Havenrak - Te bezichtigen**

Bij de drooglegging van het Broekermeer in 1628 werd een kleine plas gehandhaafd, het Havenrak. Om het Havenrak heen groeide het dorp. Opmerkelijk is, dat de situering van bebouwing in de loop der eeuwen vrijwel ongewijzigd is gebleven. Het Havenrak sluit aan op diverse vaarten o.a. naar Monnickendam, Amsterdam en Zuiderwoude, waardoor het ook voor de varende toerist geschikt is.

B **Eilandweg 3, Tramstation (GM) - Te bezichtigen**

Voormalig tramstation gebouwd in 1888 door Adriaan Deun, timmerman te IJpendam. In 1888 werd de stoomtramlijn geopend, die van Amsterdam Noord via Broek in Waterland naar Monnickendam en Edam liep. In 1956 werd de tramlijn opgeheven. Het stationsgebouw in Broek in Waterland is nu een woonhuis. In één van de ramen zit nog altijd het oude loket.

5 **Laan 26-28, Stolpboerderij (RM) - Toegankelijk**

Fraaie stolpboerderij. De huidige voorgevel met in- en uitzwenkende gevel is een reconstructie van de originele laat 18e eeuwse pronkgevel. Het voorhuis stamt uit de vroege 17e eeuw. De gang met tongewelf is beschilderd met een wolkenlucht met vogels. Het interieur bevat verder verschillende wandschilderingen en beschildert houtsnijwerk uit de 17e en 18e eeuw.

Zaterdag en zondag open van 11.00 - 17.00 uur

2 **Roomeinde 22-24, Woonhuis (RM) - Toegankelijk**

18e eeuwse houten woning met klokgevel.

Zaterdag en zondag open van 11.00 - 17.00 uur

3 Bij Roomeinde 45, Begraafplaats (GM) - Toegankelijk

De algemene begraafplaats in Broek in Waterland is aangelegd in 1849. De begraafplaats is voorzien van een gietijzeren entreehek, een cirkelvormige bomengroep bij de entree en heeft een baarhuis uit 1853. Het naast gelegen pand Roomeinde 41 diende vanaf 1851 als doodgraverswoning.

4 De Erven 16, Woonhuis (RM) - Toegankelijk

De vroegste vermelding van dit woonhuis dateert van 1624. De achterzijde van de woning is later aangebouwd. In 1867 is de woning ingericht als pakhuis. Tussen 1978 en 1980 wordt het huis grondig gerestaureerd en is de oorspronkelijke indeling zo veel mogelijk teruggebracht.

Zaterdag en zondag open van 11.00 - 17.00 uur

1 Kerkplein 13, Kerk (RM) - Toegankelijk

De Hervormde Kerk, oorspronkelijk gewijd aan St. Nicolaas, is een tweebeukige kerk. In de 15e eeuw verzezen kort na elkaar het schip met koor en de noorderzijbeuk. In 1628 werd na een brand het koor en schip hersteld. Een verlenging van de noordbeuk volgde in 1639. De torenlantaarn dateert uit 1648 en bevat een door Henricus Meurs gegoten klok (1624). Het interieur heeft beschilderde houten tongewelven. Tot de inventaris behoren, een gebrandschilderd venster (circa 1640), een preekstoel (1685) met koperen lessenaar (1789), een doophek (17e eeuw) met koperen boog wapenschildje (1685), een koperen voorzangerslessenaar (1660) en banken (17e eeuw), en een door W. Beekes gebouwd orgel (1832).

Zaterdag open van 11.00 - 16.00 uur en zondag van 13.00 - 16.00 uur

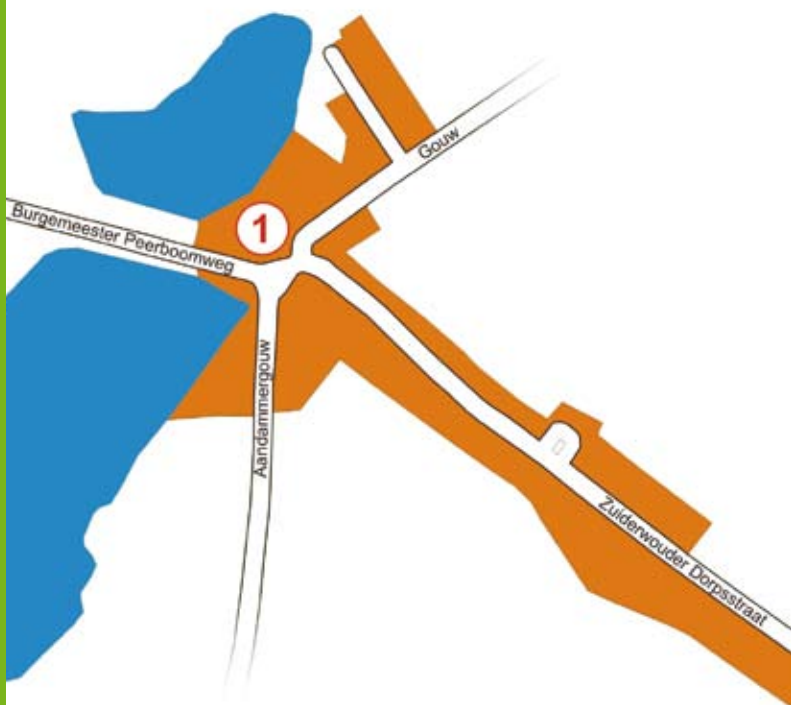

Toegankelijk

1. Zuiderwouder Dorpsstraat 1
2. Dijkeinde 4

Te bezichtigen

- A. Onbewoonde terpen
aan het Dijkeinde

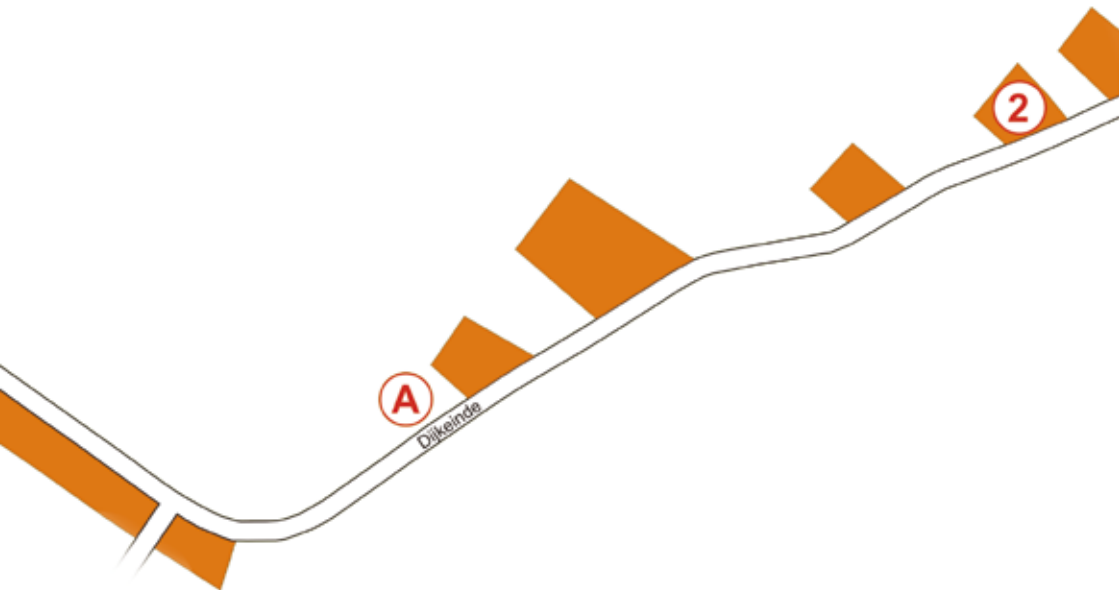

Zuiderwoude

Zuiderwoude is het oudste dorp van Waterland en één van de oudste dorpen van Noord-Holland. Het dorp had in de elfde eeuw een eigen kapel. In de 16e en 17e eeuw beleefde het dorp een bloeiperiode ontstaan door de schippers die handel dreven met landen aan de Oostzee, Suriname en het oostelijk deel van de Middellandse zee. In die tijd werd er ook een grote nieuwe kerk gebouwd met daaraan vast een raadhuis.

Er stonden ook meer huizen dan tegenwoordig. In de 18e eeuw zette het verval van Zuiderwoude in. De scheepvaart werd overgenomen door Amsterdam en onder de koeien brak veepest uit. Het dorp werd tweemaal zwaar getroffen door grote branden. In 1573 staken de Spanjaarden het dorp in brand en in 1712 brandden 13 huizen af en raakte ook het kerkgebouw zwaar beschadigd. Ook kreeg men te maken met grote overstromingen onder andere in 1825 en 1916.

In 1811 werd de burgerlijke gemeente Zuiderwoude, waartoe ook Uitdam behoorde, samengevoegd met Broek in Waterland. Zuiderwoude is in 1991 door het rijk aangewezen als beschermd dorpsgezicht.

1 **Zuiderwouder Dorpsstraat 1, kerk (RM) - Toegankelijk**

In de 11e eeuw moet op de plaats van de huidige kerk een kapel of kerk hebben gestaan. In 1573 is deze kerk verwoest. In de 16e en 17e eeuw beleefde het dorp een bloeiperiode en werd een nieuwe kerk gebouwd. In 1712 werd de kerk en toren zwaar beschadigd door brand. Door geldgebrek raakte het kerkgebouw steeds meer in verval en was men in 1823 zelfs genoodzaakt de klok te verkopen aan de kerk van Broek in Waterland. In 1877 besloot de gemeente de oude kerk te slopen en een nieuwe kerk te bouwen. Er waren 120 heipalen van 13 m. voor nodig. Van de oude kerk nam men het een en ander mee, zoals het torenuurwerk, de preekstoel en een aantal grafzerken.

Het interieur heeft een pijporgelfront uit 1879 van H. Knipscheer, een zeer fraaie zeskantige preekstoel uit de 17e eeuw met prachtig houtsnijwerk en het gemeentewapen van Zuiderwoude, twee predikantenborden met de voorgangers vanaf 1585, geschonken door de burgerij in 1979.

Zaterdag en zondag open van 11.00 - 16.00 uur

2 **Dijkeinde 4, Stolpboerderij (GM) - Toegankelijk**

Vrijstaande stolpboerderij met dubbel vierkant en staart, ca. 1870. Bij de stolpboerderij staat een houten schuur die dateert uit het einde van de 19e eeuw. De boerderij staat in een rijtje van vier monumentale stolp boerderijen.

Zaterdag en zondag open van 13.00 - 17.00 uur

A **Terpen Dijkeinde - Te bezichtigen**

In de 18e eeuw was het Dijkeinde dicht bebouwd. Dit blijkt uit de vele terpjes langs de weg, waarvan enkele ook nu nog bebouwd zijn. In de 17e en 18e eeuw verdwenen de meeste huizen toen vee-teelt belangrijker werd en het inwonertal afnam. Alleen de bebouwde terpen zijn nadien nog opgehoogd. De verlaten terpen, nog goed te zien in het landschap, zijn nu archeologische monumenten.

Ipendam

Ipendam is ontstaan in de 12e eeuw aan de dam bij de uitmonding van de Dorre Iip in de Purmer. De dam behoorde tot de Waterlandse Zeedijk, waarlangs zich een kronkelige lintbebouwing vormde.

Het na de drooglegging van de Purmer (1622) ten noordoosten van het dorp gebouwde slot Iipenstein werd in 1872 gesloopt. Na 1824 lag het dorp ingeklemd tussen het Noord-Hollands Kanaal (1824) en de Purmerringvaart. Ipendam is na de Tweede Wereldoorlog aan de noordzijde uitgebreid.

Dorpsstraat 58, Kerk (GM) - Toegankelijk

In de 15e eeuw moet in Ipendam al een kapel hebben staan die gewijd was aan Sint Sebastianus. In 1865 worden plannen gemaakt voor een nieuwe kerk en pastorie. De nieuwe R.K. St. Sebastianus Kerk (1871) is een eenbeukige kerk met driezijdig gesloten koor en een half ingebouwde toren met achzijdige spits. De kerk is ontworpen door architect Theo Asseler. De bijbehorende pastorie dateert ook uit 1871.

Zondag open van 11.00 - 16.00 uur

Dorpsstraat 51, Woonhuis (RM) - Te bezichtigen

Vroeg 19e eeuws pand met mogelijk oudere kern. Dit diepe houten huis heeft een bakstenen schoudergevel en is bekoord door een houten aedicula met pilasters en fronton. Het Latijnse woord 'aedicula' betekent tempeltje.

Toegankelijk

1. Kerkbuurt 44-47
2. Oosterpad 1
Vuurtoren

Te bezichtigen

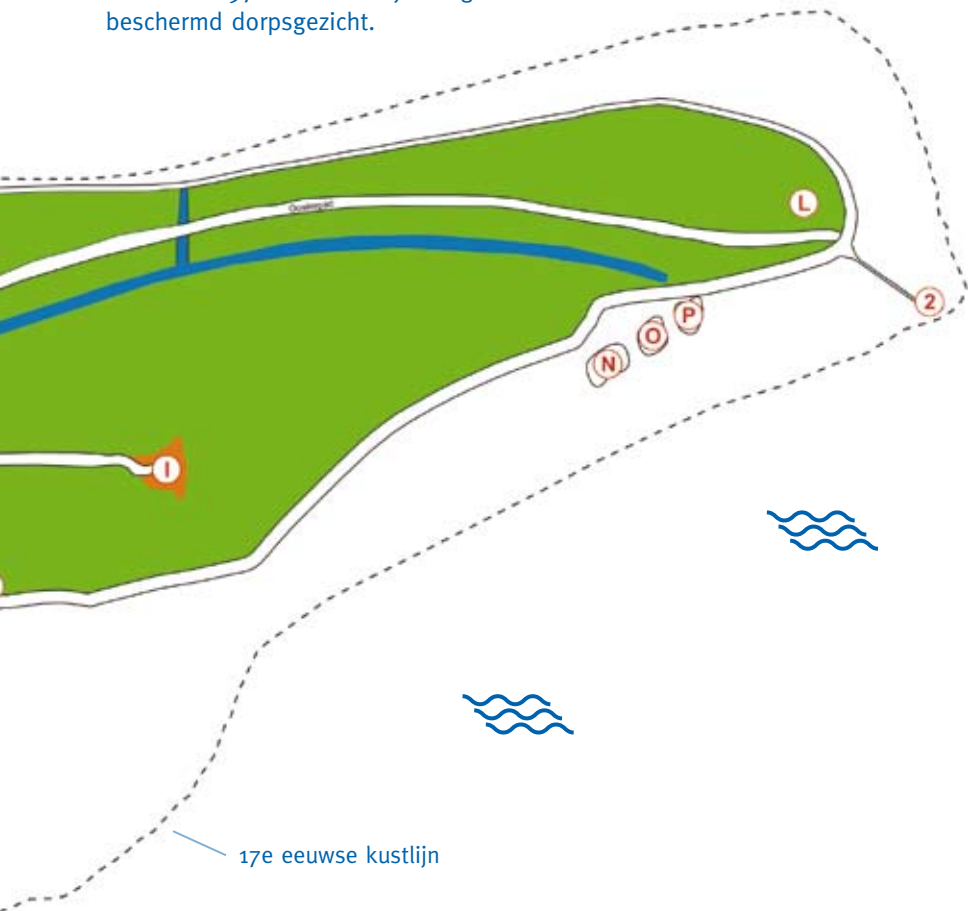
- A. van Altenawerf
(begraafplaats)
- B. Buurt I, II en III
- C. Kets
- D. Het Fort
- E. Kerkbuurt
- F. Wittewerf
- G. Grotewerf
- H. Rozenwerf
- I. Moeniswerf
- J. Remmitswerf
(onbewoond)
- K. De Heuvel
(onbewoond)
- L. Noorderwerf
(onbewoond)
- M. Grote Kloosterwerf
(gezonken werf)
- N. Thamiswerf
(gezonken werf)
- O. Houtenmanswerf
(gezonken werf)
- P. Kraaienwerf
(gezonken werf)

Marken

In 1345 worden de Friese monniken van het eiland verdreven door de graaf van Holland en werd het onderhoud van de dijk een probleem. In de 14e en 15e eeuw concentreerde de bebouwing zich op kunstmatig opgeworpen terpen, die in Marken werven worden genoemd. De 'Monnickenwerf' (nu Kerkbuurt) wordt voor het eerst vermeld in 1470, in een tijd dat de visserij in Marken belangrijk werd. De meeste werven stammen uit de periode vóór 1700. Van de oorspronkelijke 27 werven zijn er nu nog 12 bebouwde en vier onbebouwde werven. Vier andere werven zijn in de loop der tijd in zee verdwenen. Drie onbebouwde werven zijn aangewezen als archeologische rijksmonumenten en nog steeds herkenbaar in het landschap: de Remmitswerf en Noorderwerf en de heuvel (naast de Rozenwerf).

Door de afsluiting van de Zuiderzee in 1932 werd akkerbouw en veeteelt mogelijk en was het niet meer noodzakelijk om werven of paalwoningen aan te leggen. In 1957 werd Marken met het vasteland verbonden door een dijk. Marken is 1970 door het rijk aangewezen als beschermd dorpsgezicht.

H **Rozewerf, De ijsbrekers (PM) - Te bezichtigen**

De twaalf houten ijsbrekers vóór de dijk bij de Rozewerf zijn in 1872 geplaatst. Ten tijde van barre kou moeten de ijsbrekers voorkomen dat de ijschotsen over de dijk schuiven en de huizen beschadigen.

A **Buurterstraat, Algemene begraafplaats - Te bezichtigen**

De algemene begraafplaats werd in 1845 aangelegd op de door een gracht omringde werf Altena, waarvan de bewoning in 1808 door brand was verwoest.

1 **Kerkbuurt 44-47, Marker Museum (RM) - Toegankelijk**

Het Marker museum is gevestigd in de voormalige rookhuisjes. In het museum is de expositie 'Van donker naar licht' te zien, over rouwkleiding op Marken. Aan de kleding is te zien in welk stadium van rouw iemand zich bevindt. Op de tentoonstelling zijn meer dan dertig verschillende gradaties te zien voor vrouwen, mannen en kinderen. Verder laten vrijwilligers verschillende handwerken zien.

Zaterdag open van 11.00 - 16.00 uur en zondag van 12.00 - 16.00 uur (kosten € 2,50)

2 **Oosterpad 1, Vuurtoren (RM) - Toegankelijk**

De vuurtoren van Marken is een markant gebouw: vanwege zijn vorm ook wel het 'Paard van Marken' genoemd. De toren werd in 1839 gebouwd op het fundament van een vuurbaak en functioneert nog altijd als baken voor de scheepvaart. De gevelsteen met wapens, dolfinen en het jaartal 1700 is hiervan een overblijfsel. Markant zijn de aangebouwde tweelaagse machinekamer (1919) en de later toegevoegde wachterswoning (ca. 1930).

Zaterdag en zondag open van 11.00 - 16.00 uur. Let op: alleen te voet of fiets bereikbaar; kinderen vanaf 12 jaar; betreden op eigen risico.

Watergang

Watergang is ontstaan als veenontginning vanaf de 14e eeuw aan een watergang en voetpad (gouw). Watergang wordt voor het eerst vermeld in 1326. In 1824 kwam het Noord-Hollands Kanaal parallel te lopen aan de Dorpsstraat en sindsdien heeft de lintbebouwing tussen Watergang en het kanaal zich enigszins verdicht.

Dorpsstraat 15, Hooihuisboerderij (RM) - Toegankelijk

Hooihuis uit omstreeks 1900 met een aangebouwde buitenstijlruimte uit omstreeks 1965. Het hooihuis staat dicht aan de sloot zodat het hooi vanuit boten direct in het hooihuis kon worden getast. Het houtskelet bestaat uit een vierkant met tussen de zware hoekstijlen telkens vier tussenstijlen. In 2010 is het hooihuis gerestaureerd en is nu een woonhuis.

Zondag open van 11.00 - 17.00 uur

Dorpsstraat 37, Kerk (RM) - Toegankelijk

De Hervormde Kerk is een eenbeukige kerk met vijfzijdig gesloten koor en een kleine houten geveltoren met ingesnoerde spits. Deze in gotiserende stijl uitgevoerde kerk verrees in 1642, werd hersteld in 1796 en kreeg in 1832 de huidige voorgevel met geveltoren. De in 1985 gerestaureerde kerk bevat een preekstoel in Lodewijk XIV-stijl, een doophek met doopboog, een tiengebodenbord, een scheepmodel (alles circa 1730) en een door H. Knipscheer gebouwd orgel (circa 1860).

Zaterdag open van 11.00 - 17.00 uur

